

שייכות לאומית

מה חלקי ומה צופן העתיד למבנה
הפוליטי-חברתי-כלכלי של מדינת
הלאום?

עבודת גמר לסמינר תיכון ולדורף תשי"ע

מורה ומנחה: קובי טוך

מגישי: עמרי כפיר

תוכן העניינים

1	תוכן העניינים
3	חלק א': מבוא- מה השאלה?
6	חלק ב': התבוננות בתופעה
6	ב 1. הלאומיות כחלק מתהליך התפתחות התודעה באדם
13	ב 2. המודל הלאומי של שטיינר: הגוף החברתי התלת אברי
15	חלק ג': מחשבות על העתיד- לאן פנינו? לאן פני?
15	ג. 1 לאן פני מדינת הלאום?
17	ג. 2 לאן פני?
18	חלק ד': מחשבות על העבודה – מה עברתי כאן?
19	תודות
20	מקורות

חלק א': מבוא- מה השאלה?

השאלה שלי מתחילה בנוף הררי ירוק, ירוק עד. ההרים שם היו גבוהים ומחודדים, מעין בליטות מתוך האדמה לא מעוגלות וסדורות כמו ההרים איתם גדלתי. רעש של משאית ודרך בוצית עם בורות מטלטלים. תא מטען של משאית. אני לא זוכר מה המשאית נשאה אבל אני זוכר שהיו איתי שם נבות מקיבוץ פלמחים ובחורה שוויצרית כחולת עיניים שאת שמה אינני זוכר. טיילתי איתם כמה שבועות בלאוס ועכשיו היינו בדרך חזרה לבנגקוק, השער האווירי לדרום מזרח אסיה. אני תכננתי להמשיך לסין, לנבות כבר היה כרטיס טיסה חזרה ארצה והבחורה השוויצרית, ובכן, אני לא זוכר, אני רק זוכר שהיא היתה ישנה עם נבות בלילות ובבקרים הם היו יוצאים מהמיטה עם לחיים סמוקות. הייתי מוטרד. אפילו לא ידעתי להגיד למה אבל משהו לא הסתדר לי עמוק בתוך הבטן. מזה כמה חודשים טיילתי בהודו, הייתי גם בפיליפינים, בנפאל ואפילו תקופה של כמה שבועות עם אבא שלי בבורמה. ניסיתי להבין, שם בתא המטען של המשאית, מה מסתתר לי בבטן, מה מטריד אותי – האם אלה געגועים? לא. אחרי חודש הרחק מהבית אתה כבר שוכח למה אתה מתגעגע. אהבה רחוקה? השארתי מאחורי בחורה שאהבתי – יעלי – אבל בליבי ידעתי שזה לא באמת זה. בדידות? אולי - משום שהמילה הזו התחברה לי מיד עם המילה שייכות ומתוך מערבולת השאלות הצלחתי לדלות קו בהיר של חשיבה ששב וצף בי במהלך הטיול – **שאלת השייכות**.

מילדות, בבית אבי גדלתי וחונכתי לקשר חזק עם המדינה בה נולדתי. יותר מזה, גדלתי עם התחושה שכל מי ששייך למדינה הזו וגם נושא את התואר יהודי הוא מיוחד וכשהוא יוצא החוצה ל"חוץ לארץ" הוא צריך להיזהר, לשמור על עצמו פן יתערה, שכן הוא נושא בתוכו מחויבות לשושלת אבות ארוכת דורות, שאת זהותו הוא חב לה ואם רק יתערה יגדע אותה.

כשיצאתי להסתובב בעולם אחרי הצבא, ההבנה האמיתית החזקה ביותר שאחזה בי היתה, שבמקום העמוק ביותר אין שום שוני בין בני האדם באשר הם. קלישאה אבל אמיתי. הבנתי את זה גם כילד אבל בטיול הזה חוויתי את זה בפעם הראשונה באמת, חוויה משחררת ומעירה. במשך כמה חודשים הייתי כל מה שרציתי להיות. כשההודים היו שואלים אותי מאיפה אני, הייתי אומר ספרד או אוסטרליה או כל מה שהייתי רוצה ומכיוון שהסתובבתי לבד הם האמינו לי ולי לא היתה בעיה לשחק את המשחק. חוץ מזה, בהודו זה לא כבוד גדול כל כך להיות ישראלי...

אבל ההבנה הלכה רחוק יותר: ההבדלים בין בני האדם הם הרי שיוצרים את המלחמות, הלא דם נשפך לאורך ההיסטוריה כולה על מאבקים על שייכות דתית ואתנית, על מאבקים של כוח בין עמים שונים. אז מדוע להדגיש את השונות? מדוע לנפנף בישראליות שלי? מה זה משנה לאן אני שייך בכלל?

מצד שני, ההתחמקות מהישראליות שלי, הבושה אפילו, מחקו אצלי משהו. כשאתה מסתובב בעולם - והכל פתוח, הכל אפשרי ואתה יכול להיות הכל - צומח בתוכך איזשהו פחד, אולי הרגשה שדומה קצת לאסטרונאוט שהכבל, המחבר אותו בטבור לחללית האם

ניתק או לפחות רופף. וזה בדיוק מה שדקר אצלי בבטן שם במשאית באותו יום בלאוס.
השאלה **לאן אני שייך?**

כשחזרתי לבנגקוק, החלטתי שאני מוותר על הביקור בסין, הרמתי טלפון לאחי, קניתי כרטיס טיסה וכמה ימים אחר כך, בשעת לילה מאוחרת, דפקתי על דלת בית אבי ברמת השרון.

חלף עוד זמן מה עד שהמשכתי להתעסק בשאלת השייכות הלאומית אך הגורל כמובן הוליד אותי חזרה אליה. כסטודנט מצאתי עבודה נהדרת לקייצים – הדרכה של קבוצות בני נוער מאנגליה טיול בארץ במסגרת החוויה הישראלית מטעם הסוכנות - וכמובן שבמסגרת סמינר ההכנה של המדריכים, כשחולקו המשימות, קיבלתי אני את המשימה להכין פעולה על "זהות יהודית" ליתר המדריכים. את הפעולה התחלתי עם השיר
: Imagine

Imagine there's no countries
It isn't hard to do
Nothing to kill or die for
And no religion too
Imagine all the people
Living life in peace

ובאמת, מדוע לא למחוק את ההבדלים כדי ליצור הרמוניה? ההבנה שאחזה בי אז, אחרי שחזרתי לארץ ואותה גם ניסיתי להעביר בפעולה, היא שהשיר שלנו כתב, הוא לא רק אוטופי, יש בו אפילו יסוד הרסני, מכיוון שהרמוניה בין עמים ואנשים יכולה להיווצר לא מתוך מחיקת זהות, אלא מתוך הבנה והכרה עמוקה של הזהות שלי. רק מתוך תחושה של נוכחיות עם זהותי שלי אוכל להרגיש בטוח יותר להיות פתוח גם לזהותו של האחר. על המשקל הזה אנחנו כישראלים-יהודים לא צריכים למחוק את זהותנו, להיפך אנחנו צריכים להכיר אותה היטב ומתוך המקום הזה לפעול ולקבל.

אך בפרק הזה לא הסתיימו שאלותי בנושא השייכות הלאומית. באותו שלב סטודנטיאלי של חיי התבהר לי שאני רוצה לחיות את חיי ולקשור את גורלי למדינה הזו, מה שלא היה ברור, כאמור, אחרי הצבא. אך שאלת הגורל הזו עמדה בפני כמה פעמים במהלך החיים ובעיקר בכל פעם שנקראתי לשירות מילואים. האם שירות בצבא היום הוא הדבר הדרוש למדינה שלנו? ללאום שלנו? אולי דווקא פעילות הפוכה, פעילות מחאה היא הנכונה? **מה התפקיד שלי בתוך הדבר הזה שנקרא מדינה, לאום?** ומדוע אני חוזר שוב ושוב לשרת בכל זאת במילואים? **מה קושר אותי כל כך חזק למדינה הזו?**

שוב הוליד אותי הגורל הלאה והציב אותי מול שאלת הלאומיות מכיוון אחר. כמורה להיסטוריה בכיתות ח', ט' עמדה בפני המשימה ללמד את הנושא כחלק מלימודי ההיסטוריה של העת החדשה. כיצד צמחו מדינות הלאום? איזה צורות חברתיות הן החליפו? האם היתה תכלית כלשהי בהקמת מדינות הלאום? מה היא היתה? לכל השאלות האלו הייתי צריך להתייחס בהוראה וכדי להביא אותן נעזרתי בספרי הלימוד ובתשובות של חוקרים שונים שמביאות גוונים ודעות שונות אך הן העירו אצלי גם את

**השאלות לאן פניו של המבנה החברתי-כלכלי-פוליטי הזה ומה יחליף את מדינת
הלאום, אם בכלל?**

המסע שתיארתי למעלה הוא שהוביל אותי אל ההתמודדות עם שאלת השייכות הלאומית
בעבודת הגמר של הסמינר. בעבודה אנסה להתייחס לשאלת הלאומיות בשתי רמות.
ברמה הפנימית האישית אנסה להשיב על השאלות מה מקומי בתוך הלאום הזה ומה
קושר אותי כל כך חזק למדינה? ברמה החיצונית-היסטורית אנסה להתייחס בזהירות
לשאלה לאן פניהן של מדינות הלאום?

חלק ב': התבוננות בתופעה

ב 1. הלאומיות כחלק מתהליך התפתחות התודעה באדם

אחד המרצים להיסטוריה שהשפיעו עלי ביותר בלימודי האקדמיים אמר פעם בשיעור, שהנחת המוצא של חקר ההיסטוריה היא, ש"האנשים מן העבר עליהם אנחנו לומדים דומים לנו במהותם האנושית." בעצם ההנחה הזו היא הנחת המוצא של חקר ההיסטוריה בן זמננו, שאומר כי האנשים בתקופות היסטוריות עתיקות דומים לנו במהותם אך פחות מפותחים בידע ובחשיבה שלהם. אפשר לומר, כי שטיינר בעצם מסכים עם הנחה זו. אף הוא אומר שהאנשים בעבר דומים לנו, אלא שהוא מוסיף נדבך אחד משמעותי. "בעצם", כך אומר שטיינר בפרפראזה, "אנשי העבר הם יותר מ'דומים לנו', הם בעצם אנחנו בשלבי התפתחות קודמים שלנו". לאמירה הזו כמובן יש את המובן הפשוט - האנשים עליהם אנחנו לומדים בתקופות ההיסטוריות הם בעצם אנחנו באינקרנציות קודמות. אבל המובן העמוק יותר שלה הוא, שבעצם ההיסטוריה של האנושות היא ציר תנועה התפתחותי, אותו אפשר לחלק לתקופות בהן הנפש והתודעה מתפתחות ומה שעבר על האנושות כתהליך של התפתחות בתקופות השונות עובר על האדם כתהליך התפתחות בתקופת חיים אחת מלידה ועד מוות.

להסתכלות הזו יש השלכות מהפכניות על האופן בו אנו לומדים או מלמדים את ההיסטוריה. חקר ההיסטוריה הופך מעבודת איסוף ראיות על התרחשויות תרבותיות חיצוניות לתהליך התבוננות על התפתחותנו הפנימית. ואם ניקח את דבריו של שטיינר כדי לתקוף את השאלות העולות מעבודה זו אז נסיק, **כי כדי להבין מאיפה התפתחה השייכות הלאומית ולאן פניה, יש לעשות תהליך מקביל של התבוננות על האדם בשלבי התפתחות שונים שלו בתקופת חיים אחת, יחד עם התבוננות בהתפתחות לאור תקופות ההיסטוריות החיצוניות.**

הפרק הקרוב יוקדש להתבוננות זו. בתוך כל שביעון¹ אנסה לאפיין את התפתחות הילד במספר תחומים שונים ומולם אנסה להציב את ההתפתחות בהיסטוריה החיצונית, בתקופות ההיסטוריה המקבילות. אעשה זאת בעזרת התבוננות בארבעה תחומים שונים בכל שביעון: מצב התודעה, הקשר של האדם לעולמות הרוח (בין אם זה לאלים, לאלוהים) המבנים החברתיים (הקשר לאחר) והחוויה הפנימית. בכל נושא, כאמור, אשזור את ההתבוננות באדם היחיד בהתבוננות בתקופה היסטורית.

השביעון הראשון ותקופת נפש התחושה

על פי הגישה ההתפתחותית של שטיינר נולדים באדם גופים שונים בעשרים ואחת שנותיו הראשונות בכל שבע שנים (שביעון), עד שבגיל עשרים ואחד מתייצב האדם עם ה"אני" שלו. לכול אחד מן הגופים הללו איכויות שונות, המהוות שלב בהתפתחות האדם. אל

¹ שביעון – שבע שנים. על פי שטיינר מהלך התפתחותי מלא חל באדם בשבע שנים ולכן הוא מחלק את תקופות ההתפתחות של האדם לשבע שנים.

השביעון הראשון מגיחים הילדים מתוך הלידה. הם מגיעים עם גוף פיסית בלתי מעוצב. במהלך השביעון כוחות ההתפתחות והצמיחה של הילדים מופנים לעיצוב הגוף הפיזי – הם לומדים לשבת, לזחול, ללכת, לרוץ, לקפוץ ובקיצור לנוע כבני אדם.

אפשר לומר כי ילדים נולדים אל העולם מתוך אחדות. חווית הלידה הפיסית היא בעצם אחת החוויות הראשוניות של היפרדות, שהם חווים, אך עדיין אפשר לומר כי במהלך השביעון הראשון, ובעיקר בשנים הראשונות, התודעה של הילד היא מה ששטיינר מכנה **"תודעת חלום"**. כלומר הילד עדיין איננו ערני להפרדה שלו מן העולם. במהלך השביעון הזה הוא חווה רק שלבים ראשוניים מאוד של צמיחת תודעה אינדיבידואלית.² למעשה הוא חווה אותה בעיקר מבחינה פיסית. התודעה של ילדים בגיל הזה כלל לא מסוגלת לתפוס דבר גדול יותר מהמשפחה. מושגים כמו קהילה, עם או לאום בכלל לא מדברים אליהם. אפשר לומר שהילדים בגיל הזה נמצאים ביחד - בגן למשל - אך בגלל התודעה ההיקפית שלהם הם בעצם נמצאים גם לחוד.

החוויה הפנימית של הילד היא של אחדות בלתי אמצעית לסביבה ובעיקר לאמו ואביו, שהם במובן מסוים חלק בלתי נפרד ממנו. חווית הטשטוש בין הפנים והחוץ משתקפת בקשר של הילד עם הרוח. בעצם אפשר לומר שכתינוק עדיין חווה הילד קשר פנימי בלתי אמצעי חסר תודעה עם עולמות הרוח, קשר שכפי שנראה בהמשך, הולך ומשתנה. מתוך כך נובע גם המבנה החברתי אליו הוא שייך. **אין לו, לילד, כלל שאלות של שייכות**. הוא חלק ממשפחתו וזהו. השייכות היא בעצם תוצר של דם ותורשה. תחושת השייכות קשורה גם באופן מובהק למרחב אליו הילד שייך, כלומר לבית.

בתקופה ההיסטורית אותה נקביל לתקופת השביעון הראשון – תקופת נפש התחושה, תקופה בה על פי שטיינר התרבות המצרית היא התרבות המובילה – אפשר לראות מצב דומה למתרחש אצל ילדים בשביעון הראשון בנוגע לשאלת **השייכות החברתית**. למצרים הקדמונים לא היתה כלל שאלה של שייכות. הם נולדו, חיו ומתו, כמו אבותיהם לצד הנילוס. הם בעצם לא היו שייכים לעם אלא לאלים. האלים היו שייכים למקום פיזי ובגלל באופן הבלתי אמצעי בו הקדמונים חוו את האלים, הם עצמם היו בעצם שייכים למקום. מעניין לראות שלבני ישראל יש בתקופה הזו תפקיד חשוב בתהליך התפתחות מה שנקרא "שבט" או "קבוצה". אפשר לומר שאברהם, שיוצא עם משפחתו למסע נדודים לארץ כנען, הוא אולי הראשון שמגלה את "האני" של הקבוצה. אפשר אולי להקביל את זה (בזהירות) לגיל שלוש בהתפתחות תחושת השייכות למבנים החברתיים של האדם. אחריו עובר התהליך קפיצה עם יעקב שנודד למצרים בראש שבט גדול ואחריו יוצא משה ממצרים בראש "עם רב". מעניין לציין שבמקרא עם ישראל בשלב הזה כמעט לא מכונה "עם", אלא נקרא "בני ישראל", מושג שאולי קשור יותר לקשרים משפחתיים או שבטיים. יש בכך אולי רמז לעובדה שלמרות ההתפתחות בתודעת ההשתייכות, עם ישראל היה בעצם שבט אחד גדול עם הגדרה אתנית ברורה ובלתי שאלת שייכות אמיתית. לא היה שום מצרי, למשל, שחשב שהוא שייך לבני ישראל. יציאת מצרים היא אולי רמז לגיל שבע, לראשית ההשתייכות לקבוצות שהתורשה ובחירות ההורים מזמנות.

² מקובל להצביע, למשל, על גיל שלוש פחות או יותר, בו הילד אומר בפעם הראשונה "אני" כחווית פרידה או התעוררות ראשונית של האינדיבידואל.

את הקשר לאלים חוו המצרים, גם כן כמו ילדים בשביעון הראשון, באופן בלתי אמצעי. לא היתה להם שאלה באשר לקיומם או אי קיומם של האלים. עולם הרוח היה בשבילם חוויה בלתי אמצעית. ברור היה להם שעולם הרוח קיים ושהם עצמם בתקופת חייהם על האדמה נמצאים בספירה אחרת. מכיוון שכך לא היה להם צורך בהוכחות חושיות או אחרות בקיום האלים והם לא עסקו בשאלות על אודות שאלת ההפרדה בין העולמות.

השביעון השני ותקופת הנפש השכלית-רגשית

בשביעון השני נולד אצל הילדים, מה שמכונה גוף האתר או גוף החיים. שטיינר טוען שהרגלי החיים וגם יסודות המוסר מוטבעים אצל הילדים בשביעון הזה. הכוחות שבמהלך השביעון הראשון היו מכוונים לבניית הגוף הפיסי משתחררים ומופנים עתה אצל הילדים להתפתחות הנפש והתודעה. הרגשות מתחילים להגיע ממקום אחר, ממקום יותר אישי, אצל הילדים, אך **התודעה** עדיין לא מדביקה את הקצב. מצד אחד נפשם של הילדים חווה ניתוק, לראשונה הם מסוגלים להסתכל על ההורים שלהם לא כעל "אלים", אלא כבני אדם לכל דבר עם המגרעות והמעלות. מצד שני הם לא יכולים ליצור קשר עם הסביבה כאינדיבידואלים, משום שהתודעה שלהם עדיין לא בשלה לתפוס את עצמם ככאלה. אפשר לומר כי התודעה העצמית מגלה את ניצניה אך הילדים עדיין לא מסוגלים לבצע בחירות אמיתיות.

מתוך מצב התודעה הזה נוצרים **המבנים החברתיים** החדשים. הילדים מתחילים לחפש קבוצות השתייכות נוספות מעבר לשייכות המשפחתית שלהם. אומנם בשלב זה עדיין לא שואלים את עצמם הילדים האם הם שייכים למקום בו הם גדלו אך הם ניצבים מול אתגרים חדשים בעולם החברתי שמחוץ למעגל המשפחה. התודעה כבר יכולה לתפוס קהילה בדמותה של כיתה ואחר כך בית ספר. בתוך הסביבה הקרובה – הכיתה, החוגים אחרי הצהריים – מתחילות להיווצר קבוצות, חבורות. הילדים מתחילים לשאול את עצמם לאיזה קבוצה אני שייך או שייכת? בדרך כלל תהליכים של חיבור ופיצול מתרחשים בכיתות האמצע של בית הספר היסודי. החבורות נבנות על מכנה משותף גס כלשהו - למשל, הבנים שאוהבים לשחק כדורגל או קבוצה של בנות שעוסקות בבלט (במהלך השביעון הזה יש בדרך כלל חיץ בין בנים לבנות). המכנה המשותף שיש לחבורות האלה יוצר מתוכו מערכת של חוקים ונורמות. מי שלא עומד בהן, זוכה לעמוד מול כוחות חברתיים של חרמות ונידויים שמופעלים לראשונה. אפשר לומר, כי אלה הם כוחות חברתיים שמזכירים חרמות ונידויים בקהילות ימי ביניים שהופעלו, למשל נגד המכשפות או חריגים אחרים. אפשר גם לראות שבשביעון הזה יש להורים עדיין השפעה חזקה על הילדים באופן כללי ובין היתר גם על קבוצות ההשתייכות שלהם.

לאור מה שנכתב למעלה אפשר לומר כי מחד חווים הילדים **חוויה פנימית** קשה של ניתוק שגורמת להם לחוש לעיתים קרובות ממש בדידות. מאידך הבדידות הזו מופגת על ידי השייכות לקבוצה שמנסה בתוכה ליצור הומוגניות כלשהי.

בתקופת הנפש השכלית – רגשית התרבות היוונית תופסת את מקומן של התרבות המצרית והעברית ואחריה עולה האימפריה הרומית. התודעה של העמים הללו מביאה חכרות עם האינדיבידואל וכוחות של חשיבה. ביטוי לכך אפשר למצוא בצמיחת

הפילוסופיה היוונית ובכך שהתרבות היוונית הכירה באינדיבידואלים - סוקרטס, אפלטון, אריסטו ודומיהם - כנושאי הפילוסופיה.

הקשר עם האלים עובר תהליך מעניין במהלך תקופת הנפש השכלית רגשית. בראשית התקופה, כשהתרבות העברית היא הדומיננטית האל מתגלה לעם באותות ובמופתים, כלומר באמצעים הנגלים לחושים. את המגמה הזו, שהאלים נגלים לאדם באמצעות החושים, ממשיכים הפילוסופים היוונים הראשונים שמתבוננים בטבע על מנת לגלות בתוך התופעות הטבעיות את האיזוטריקה. אריסטו, בעצם, הוא שמביא את היכולת להתבונן בטבע ולגלות דרכו את מהות הדברים לשיא. בתוך הטבע מוצאים היוונים את החוקיות בה מסתתרת, מבחינת היוונים, השלמות האלוהית. **תפיסת הרוח** (האל) הזו, שממשיכה גם בתקופת האימפריה הרומית, מגיעה בעצם לשיאה לפני ההתגלות של כריסטוס. במילים אחרות האדם ממשיך לרדת דרך החושים אל החומר לאורך תקופת ההגמוניה של רומא, עד שעמנואל (כריסטוס), ישות רוחית גבוהה, מקריבה עצמה ויורדת כדי שהאדם יחווה את האל בשר ודם. אירוע המיסתורין של גולגלתא בעצם מטה את הקשר הרוחני של האדם עם אלוהיו מאותה התרחשות ועד ימינו. ירידתו של ישוע בעצם מהווה נקודת מפנה. "בקשר של האדם עם אלוהים". עמנואל קורא לאדם לחפש את האלוהי שבתוכו אך הוא עושה זאת מתוך התגשמות כאדם בשר ודם, מה שיוצר בעקבות ההתגלות הזו התמסדות והתמצקות של ממסד דתי וכמעט אלפיים שנה של מלחמות דת.

לתפיסת האלים הזו ולשלב התודעה הזה יש כמובן ביטוי **במבנים החברתיים** שנוצרו בתקופה המתוארת למעלה. בתקופת יוון הקלאסית נוצרו ערי המדינה היווניות. בערי המדינה היווניות היתה בעצם הגדרה של חוקים חברתיים ברורים שמגדירים את שייכות האדם לקבוצה. יש בחוקים האלה, משהו שמעבר לקשר דם או קשר למקום, יש בהם הגדרה של כללים ונורמות. מי שלא כיבד את חוקיה של העיר או יצא נגדם הוקע ממנה. הסיפור המפורסם ביותר הוא על סוקרטס שהוצא להורג באשמת כפירה באלים והשחתת מידותיו של הנוער. את התארגנות ערי המדינה היווניות אפשר להקביל לחבורות הילדים שמתארגנות בשביעון השני.

האימפריה הרומית המשיכה בעצם את התרבות היוונית, בכך שהגדירה וחיידדה אף יותר את החוקים כמגדירי שייכות. רומא אומנם שלטה על שטחים נרחבים אך היא הכילה בתוכה קבוצות אתניות שונות ומובחנות אחת מהשנייה. מה שאיחד או הפריד ביניהן היה החוק הרומי. בהמשך, בימי הביניים, נשבר מבנה האימפריה של רומא שאיחד את הקבוצות האתניות, הן התפזרו לנסיכויות או ממלכות קטנות שהתגבשו על בסיס שושלות שבטיות ויצרו לעצמן סמלים, דגלים וסיפורי מורשת היסטוריים. בעצם התרחש במבנים החברתיים תהליך מקביל לתפיסת האל שהתרחש מאירוע המיסתורין של גולגלתא. אותן ממלכות ימי הביניים לא הסתפקו עוד בקביעת חוקים הן יצרו לעצמן זהות פנימית שנוצרה מסיפורי המורשת ההיסטוריים, הסמלים והדגלים ולא פחות חשוב מכך – מתוך השייכות הדתית שלהם. כאן בעצם מונחים הזרעים של ה"הלאומים", שנובטים מאוחר יותר בתקופה המודרנית.

שביעון שלישי ותקופת נפש התודעה (עם הצצה לשביעון הרביעי)

בשביעון השלישי מתרחש תהליך לידת הגוף האסטרלי. הגוף הנושא בתוכו את הרגש. בעצם נפשם של הילדים נולדת במהלך השביעון הזה. הכוחות שהיו מופנים בשביעון הקודם להתייצבות של הרגלים וכוחות חיים מופנים כעת פנימה, לעולם הרגשי של הילדים ולחשיבה.

גם בהתפתחות התודעה של הילדים חל שלב נוסף. עכשיו הם בעצם כבר נערים ונערות. הם כבר אינדיבידואלים חושבים ופועלים בזכות עצמם. יש בכוחם לחשוב בהיגיון ובעצמאות אך מכיוון שהגוף האסטרלי נולד בתנופה בגיל הזה **התודעה** מוסחת ומתנדנדת בתוך סערות של סימפטיות ואנטיפטיות. בני הנוער שואלים את עצמם בעצם ללא הרף מי הם. **החוויה הפנימית**, כתוצאה מכך, היא של ים סוער בו חוויות פיצול ובדידות הולכות ומתחזקות מצד אחד. מצד שני הנער או הנערה חשים צורך עז להמשיך ולהטיל את עצמם לתוך הסערה כדי להמשיך ולעצב את שעתיד להפוך להיות האינדיבידואל החופשי שלהם.

מתוך הצורך של בני הנוער לברור לתוך נפשם הסוערת את יסודותיה, הם כמהים אחר אידיאלים וערכים גבוהים עבורם הם מוכנים "ללכת עד הסוף". בדרך כלל ההתמסרות הזו לאידיאלים אינה נעשית בתודעה בהירה, אלא נוצרת מתוך חיפוש אחר סמל או אישיות שפשוט יתוו את הדרך בחוויית הבלבול של הנערים והנערות או לחילופין מתוך הנחמה שבני הנוער, החשים בליבם כאמור בדידות ופיצול, מוצאים כשהם "חלק ממשוה גדול באמת".

לאופן בו בני הנוער מבנים את **השייכות החברתית** יש שני יסודות מנחים. ראשית, מכיוון שתהליך הגדרת "העצמי" נעשה בעזרת ניסיונות, חבטות והתנגשויות עם העולם החיצוני, בני הנוער מעמידים עצמם בניסיונות גם ביצירת קשרים חדשים. הקרוב והמוכר כבר לא אטרקטיבי. דווקא הרחוק והמסתורי נראה מושך ולכן הם עושים ניסיונות לקשור קשרים וחברויות דווקא עם בני גילם (או מבוגרים מהם במקרה של הבנות) מבתי ספר אחרים או אפילו ממקומות מרוחקים. שנית, מכיוון שהנער או הנערה הם כבר אינדיבידואלים שזהותם מובחנת יותר מזו שהיתה בשביעון השני הקבוצות, החברות שנוצרו בשיאו של השביעון הקודם הולכות ומתפרקות ונותרות חברויות של זוגות או קבוצות קטנות. בתוך כך, דעתם של ההורים על החברים או על קבוצות ההשתייכות כבר לא קובעת. לפעמים דווקא להיפך.

אם נחזור לשאלת השייכות העומדת בבסיס עבודה זו אפשר לסכם ולומר, כי בעצם בשביעון הראשון לחייו השייכות של אדם נקבעת על פי **תורשתו**, בשביעון השני נכנס לראשונה אלמנט של בחירה ובשביעון השלישי הבחירה מתחזקת, אלא שהיא נעה ונדה פעמים רבות מתוך הסימפטיות והאנטיפטיות.

רק בשביעון הרביעי, בשנות העשרים לחייו, האדם בעצם פותח באמת את שאלת השייכות הלאומית מתוך **תודעה**. המשתחרר הישראלי המצוי, כדוגמא, יוצא מן הצבא בגיל 21, מצויד בערכים הלאומיים שספג בשנותיו האחרונות ותר את העולם. עתה, במשך שנות העשרים לחייו הוא מתעמת עם שאלת השייכות הלאומית בפעם הראשונה מתוך תודעה. השייכות שהוא מחפש לעצמו כבר לא מובנת מעליה. הוא מחפש קשרים ושייכות על בסיס של עניין, על בסיס מקצועי או על בסיס של אינטרסים כלכליים. לעיתים הדרך

מובילה בכיוון הפוך לחלוטין מהכיוון אליו הוליכה ילדותו בשלושת השביעונים הראשונים ולעיתים היא מובילה בכיוון הגל שממשיך לשאת אותו מתוך הקשרים האנושיים וההבנות שנבנו אצלו בעשרים ואחד שנותיו הראשונות.

אם נמשיך ונלך בעקבות קו ההתפתחות שמתווה שטיינר, הרי שבתקופתנו, תקופת נפש התודעה, אנחנו למעשה בני טיפש עשרה. מצב התודעה שלנו אכן רוב הזמן נע בין סימפטיות לאנטיפטיות. כוחה של האנטיפטיה רק גדל והולך, משום שאנחנו, ממש כמו בני טיפש עשרה עומלים על הגדרת זהותנו.

הקשר לעולם הרוח (לאלוהים) הופך להיות יותר ויותר חמקמק. בעצם, על פי שטיינר הקשר היחיד לעולמות הרוח שהאדם יכול לרכוש היום הוא קשר פנימי מתוך תודעה ערה פעילה. מצד אחד זה מאפשר לכל אחד מאיתנו לשאת את אלוהים בתוכו. מצד שני, יש כאן סכנה לנפילה לשני קטבים קיצוניים: הראשון, אם אלוהים נמצא בי אז רק אנוכי קיים ואין בלתי וכך נולדת האנוכיות המודרנית. השני, אם אלוהים נמצא באדם והאדם הוא בעצם סכום כולל של תאים אורגניים ואותות עצביים חשמליים בלבד, הרי שאין כלל רוח ואין אלוהים. וכך הלכה והתבססה התפיסה הרווחת בעולם היום כי "אין אלוהים" או במילותיו של ניטשה "אלוהים מת".

בתהליך ההיסטורי החיצוני מאז ימי הביניים אפשר לראות שיקוף של התפתחות התודעה המופרדת, האינדיבידואלית וההתרחקות מאלוהים חיצוני. במאה ה-15, המאה עליה מצביע שטיינר כמאה בה מתרחש המעבר, מתחיל תהליך "גילוי האדם והעולם". במילים אחרות, האדם נכנס יותר לעצמו ובמקביל מגלה תגליות גיאוגרפיות ומדעיות על העולם. ההתרחשות הזו מובילה לתחילתם של שלושה תהליכי עומק שהאדם חווה בתקופת נפש התודעה כאינדיבידואל ובאים לידי ביטוי גם בתופעות חברתיות רחבות: **חירות, חיפוש, מות האלוהים** ובדידות בתוך תרבות המונים.

דוגמה ל**חיפוש** אפשר למצוא באימפריאליזם. האימפריאליזם הוא תהליך בו השתלטו מדינות אירופה על העולם הן מבחינה כלכלית והן מבחינה תרבותית. אפשר לדמות את זה לאותם ניסיונות חברתיים שעושים בני נוער במעגלים רחוקים מסתורים, מנסים לפגוש באנשים שבעזרתם יוכלו להגדיר את עצמם. החיפוש כמובן הוא גם פנימי והוא, כפי שנראה עוד מעט, גם אחד הדברים שמובילים את האדם אל הלאומיות.

החיפוש נולד גם כתוצאה מכניסת אלוהים פנימה או, יש יגידו מ"מותו". תופעה הממחישה את **"מות האלוהים"** אפשר למצוא בהתפתחות הפילוסופיה המערבית, שבתשתיתה בעצם מנסה לפתור את חידת מהות הקיום האנושי. לא פחות מכך אפשר לראות את היווצרות האידיאות החברתיות כמו הקומוניזם, הפאשיזם והנאציזם, כביטוי של "מות האלוהים". מכיוון שהאל הפך להיות חמקמק יותר בעולמו הפנימי של האדם נותרנו בלי סיבה מהותית לקיום. כך נותר לו האדם חלול, ריק ובודד. האידיאולוגיות החברתיות הללו בעצם ניסו למלא את החלל הריק. מרביתן פשוט ניסו להסביר או להסדיר את הקשר של האדם למבנים חברתיים בין אם זה המדינה ובין אם הקיבוץ או הקומונה. את התופעה הזו אפשר לראות גם אצל בני הנוער, שבשיא נעוריהם נאחזים יותר מכל תקופה אחרת בחייהם באידיאות.

תרבות ההמונים היא תופעה שלישית שממחישה את תהליך הפיצול והפרוד שעובר האדם בתקופתנו. מצד אחד הניכור והריחוק הולכים וגדלים. מצד שני אנחנו קשורים באמצעי תקשורת אחד לשני יותר מאי פעם. מצד אחד לכל אחד יש את האפשרות להיות מה שהוא רוצה אך מצד שני אנחנו מרגישים בבית כשאנחנו רואים בסין מק'דונלד וגיינס לובשים גם בדרום אפריקה וגם באיסלנד. כמו שראינו אצל בני נוער מצד אחד יש הקלה משחררת בשייכות "למה שכולם עושים" ומצד שני מאמץ בלתי פוסק להוכיח ולמצוא את הייחוד.

החירות, שניצבת אף היא במהות הנעורים, היא התבלין וגם היסוד של המתרחש במאות האחרונות. מצד אחד יש לנו את האפשרות להיות חופשיים. מצד שני החירות הזו היא בדיוק אותה חירות מפחידה, שחשתי שם בתא המטען של המשאית בלאוס. חירות שמצד אחד מאפשרת לך לעשות הכל אך מצד שני מותירה אותך תלוי בלי זהות ובלי קשר, פשוט כך בודד בעולם.

הלאומיות נולדה בעצם במהפכה הצרפתית בסוף המאה ה-18. היא ישבה על סיפורים, סמלים וזיכרונות קולקטיביים מימי הביניים, כפי שראינו. היא היתה אמורה בעצם להיות מזור ומענה למחלות העת המודרנית, שסקרנו למעלה. היא היתה אמורה לתת לאדם את השייכות והזהות יחד עם החירות שהאדם זקוק לה. אך התקווה הגדולה שתלו העמים בלאומיות התפוררה ממלחמת העולם הראשונה ועד שנות התשעים של המאה ה-20. התהליכים, שהחלו כבר עם מגלי העולם במאה ה-15, הגיעו לשיא. מצד אחד האדם "גילה את עצמו" עד לעומקי האינדיוודואליות ומצד שני העולם הפך ל"כפר גלובאלי". מתוך כך תחושת השייכות הלאומית, המבוססת על קשר דם, על היסטוריה משותפת, על שפה, על מנהגים, על סמלים ועל ערכים משותפים – הלכה ודעכה וכך מוצאים עצמם הפרטים הבודדים בתוך המדינות שואלים את השאלה לאן אנחנו בעצם שייכים? מולן נבוכות המדינות אל מול השאלה מהו בעצם תפקידן?

ב 2. המודל הלאומי של שטיינר: הגוף החברתי התלת אברי

שטיינר, שחזה בעצם את העובדה כי הרעיון הלאומי לא יחזיק מעמד, טען כי התמוטטות הלאומיות נעוצה כבר בשורשי צמיחתה. סיסמתה של המהפכה הצרפתית היא "חירות, שוויון, אחווה". על בסיס הערכים האלו הוקמו מדינות הלאום. המבנה המוסדי-פוליטי שלהן היה אמור ליצור מצב שבו כל אדם זוכה בשלושת הערכים הללו מעצם היותו אדם. אך טענתו של שטיינר היא שהערכים האלה עלולים להגביל האחד את השני. שוויון עלול לפגוע בחירותו של אדם וחירותו עלולה לעמוד מול אחווה. האופן בו הופרדו הרשויות במדינות הלאום המודרניות, לדעת שטיינר, לא פתר את הסתירה הזו והוא מציע אלטרנטיבה. על פי הצעתו של שטיינר המבנה החברתי צריך להיות גוף תלת אברי דינאמי, שיכיל בתוכו שלושה מרחבים נפרדים, המאפשרים "חירות, אחווה ושוויון" לעמוד בפני עצמם, כאשר האדם עצמו הוא החוליה המקשרת ביניהן:

- המערך הכלכלי קשור בכל מה שדרוש לאדם כדי לקיים את עצמו במובן החומרי. בספירה הכלכלית היחסים בין בני האדם מושתתים על קשרים של ייצור, מסחר וצריכה. כוחות השוק הכלכליים הללו מונעים על ידי אינטרסים. האינטרסים צריכים להיות מונעים על ידי הכישורים של האינדיבידואל והצרכים של השוק. כדי שהמערכת הכלכלית תפעל בחירות מלאה עליה להיות מוגנת ומעוגנת על ידי המערכת החוקית-משפטית. המדינה היא שצריכה ליצור את המערכת הזו אך מבלי שיהיו לה אינטרסים כלכליים, שעלולים להטות את התנועה הטבעית של הספירה הכלכלית. במרחב הכלכלי ערך השוויון בא לידי ביטוי.
- המערך המשפטי-חוקי מופקד על מה שמסדיר את היחסים בין אדם לאדם. המערך הזה נותן את המסגרת המגינה על זכויות האדם הכלכליות מחד ועל חירותו הרוחנית מאידך. במילים אחרות, שם מתרחשת עשיית הצדק או השמירה על האחוה. המדינה, כפי ששטיינר מתאר אותה, היא האחראית על המסגרת החוקית.
- המערך של חיי הרוח קשור לכל מה שנובע מתוך האדם היחיד כאינדיבידואל. על פי תפיסתו של שטיינר, למבנה הפיסי והצרכים החומריים של כל בני האדם יש חוקיות זהה. מה שמייחד את האדם הוא הספירה הרוחית בה נמצאות מחשבותיו, רעיונותיו ודעותיו. מכאן אפשר להבין, כי המערך הרוחני עליו מדבר שטיינר, אמור לאפשר את החירות לאדם.

לדוגמא אדם יכול להיות שייך לקואופרטיב כלכלי כלשהו, מעין קיבוץ רק בלי המוסדות החברתיים, שם לכל צרכיו החומריים יהיה מענה והוא יוכל לבטא את כישוריו בעולם החומר. הקואופרטיב הזה יכול להיות חלק מהמסגרת החוקית של מדינת ישראל, שמפקחת על הקשר שלו עם גופים אחרים ועל היחסים בין חברי הקואופרטיב ויחד עם זאת הוא יכול לשלוח את ילדיו לחינוך שהוא בוחר, בלי שהמדינה יכולה להכתיב לו לאן ומבלי שתהיה לו איזושהי מחויבות כלפי הקואופרטיב הכלכלי אליו הוא שייך.

על אף שהמדינה ששטיינר מציע בגוף החברתי התלת איברי איננה מדינה עם גוון לאומי, שטיינר איננו מתעלם מהמציאות הלאומית. הוא מודע לכך שלכל עם יש "תודעת עם" משלו אך מציע דרך לתקשורת בין לאומית אחרת. הוא טוען שהגוף התלת איברי יכול למנוע סכסוכים, משום ששלושת האיברים פועלים בנפרד. החירות של חיי הרוח יכולה לאפשר דווקא שיתופי פעולה תרבותיים, הגופים הכלכליים יכולים ליצור קשרים על בסיס של אינטרסים משותפים וכך אין שום סיבה שעם אחד ירצה להיכנס לידי "סכסוך חסר היגיון" עם עם אחר, אם אין ברצונו לנצל את מערכת המדינה או את כוח הזרוע הכלכלית כדי לכפות את תרבותו על אחר. תפקידה של המדינה – של מערכת החוק והמשפט - במערך כזה הוא לשמור על כבוד האדם של אזרחיה מפגיעה במקרה של הסגת גבול.

הגוף החברתי התלת אברי אמור, אפוא, ליצור דינאמיקה שתאפשר בדיוק את מה שזקוק לו האדם בתקופת נפש התודעה, תקופת גיל ההתבגרות – גוף חי ודינאמי שיאפשר לאדם מצד אחד לגלות ולבטא את האינדיבידואליות שלו ומצד שני תאפשר לו ליצור שתוף פעולה חופשי בספירות של הרוח, החומר והמוסר.

חלק ג: מחשבות על העתיד- לאן פנינו? לאן פני?

בתהליך התפתחות התודעה, כפי ששטיינר מצביע עליו, ראינו כי המבנים החברתיים עוברים תהליך מאחדות לפיצול ופירוד שמעמידים את האדם בתקופתנו בבדידות קשה. מצד אחד יש בכך כאב גדול, משום ששטיינר מציג תמונה על פיה הבדידות, שאנחנו חווים היא בלתי נמנעת. מצד שני יש בכך תקווה גדולה, משום שהבדידות הזו היא בעצם רק שלב בתהליך ההתפתחות של האנושות. אם נסתכל קדימה, טמונות אפשרויות רבות במקום בו התהליך נמצא גם לגבי האנושות וגם לגבי עתיד האישי.

בהקשר הרחב של האנושות נראה כי תהליך התחזקות האינדיבידואליות רק ילך ויתחזק, ככול שנתקרב לתקופה הבאה, משום שהאני של כל אחד מאיתנו רק הולך ומתחזק. מצד שני האני הוא גם הרכיב שקושר את האדם אל הרוח והתחזקותו יכולה לאפשר לאדם ליצור גופים וקשרים חברתיים יותר ויותר מגוונים, או במילים אחרות, תאפשר לנו לבנות קשרים חברתיים מתוך תודעה.

במובן האישי נדמה לי כי סיפור הביוגרפיה הגנרי מאפשר גם הוא ירידה אל תוך עומק הבדידות וממנה עליה אל בניית קשרים מתוך תודעה. אפשר אולי לומר שאי שם במשאית, בראשית השביעון הרביעי של חיי הייתי בעומק הבדידות האינדיבידואלית שלי. הייתי בנקודה שהאנושות אפילו טרם הגיעה אליה עדיין. משם אפשר לראות גם במגמת החיים שלי שהאפשרות לקשרים חברתיים מתוך תודעה רק הולכת ומתחזקת. השביעון הרביעי הוא הזדמנות למצוא בן/בת זוג והשביעונים שאחריו מאפשרים לאדם (ויאפשרו לי באופן אישי) ליצור שייכות למסגרות חברתיות וקבוצות חברתיות.

ג. 1 לאן פני מדינת הלאום?

כפי שראינו קשר הדם, ההיסטוריה המשותפת, הסמלים המשותפים, אינם מצליחים להחזיק יותר את מדינת הלאום מול המתחים שצוינו למעלה. כוחות הדבק הלאומי, שנולדו בימי הביניים יתפרקו קרוב לודאי. המתחים במציאות של ימינו לא יאפשרו למבנה הזה להמשיך להתקיים ולכן, לדעתי, ניתן להעריך התפתחות אפשרית לשני קטבים.

אפשרות אחת היא, שהמדינה תמשיך להתעקש על צביונה הריכוזי, כלומר, תמשיך לנסות לאחוז בשלושת המערכות – החוק והמשפט, חיי הרוח והכלכלה. באופן הזה היא תיצור התנגדויות קשות משני צדדים. מכיוון אחד תגיע ההתנגדות מהקהילות המסורתיות (כדוגמת הקהילות החרדיות), שלא יאפשרו למדינה להתערב בחיי הרוח שלהן ומהכיוון השני מהכוחות של איילי ההון, שלא יאפשרו למדינה לגעת בנכסים שלהם ויפעילו את כוחם על מנת למוטט את המבנה הכלכלי שלה. בתוך בין שני אלה יתחילו להיווצר קהילות נוספות (כפי שכבר קורה בארץ) המגדירות באופן עצמאי הן את חיי הרוח שלהן, הן את חלוקת המשאבים והן את החוקים הפנימיים שלהם. המדינה תמצא את עצמה כגוף ריק, חסר כוח כלכלי וחוקי וגם בלי שום השפעה מוסרית או רוחנית. במקרה כזה ייתכן מאוד כי הקהילות יצליחו ליצור בתוכן סדרים אך בין הגופים השונים יוצרו מאבקים על "האמת הרוחנית" ועל חלוקת המשאבים, המדינה תתמוטט וכאוס

מפורר יתפוס את מקומה. בתוך הכאוס הזה יתקיימו תאגידי ענק כלכליים, קהילות שמרניות סגורות וקהילות אחרות שהצליחו ליצור לעצמן סדרים פנימיים. האפשרות השנייה, האופטימית יותר, לדעתי, היא שהמדינה תמצא את הדרך לאפשר לאינדיבידואלים שבתוכה חירות רוחנית וכך תיצור אצלם מחויבות פנימית כלפי הגוף הגדול שמכיל אותם. אינני יודע בדיוק כיצד זה יקרה. יתכן שזה יקרה מתוך חוסר ברירה של המדינה, שתתעורר ותאפשר את הפירוק לקהילות עצמאיות בתהליך מסודר, שבו תפקידה יהיה ליצור סביבה חוקית-משפטית לתהליך וכללים כלכליים. ייתכן שזה יקרה מתוך תהליך חקיקה מסודר שינבע מתוך הבנת התמונה העתידית.

אם להיות ריאליים, נראה כי במדינתנו הקטנה האפשרות הראשונה סבירה יותר... כך או כך, כתמונה כללית אפשר להניח, כי בגלל היותנו (כאנושות) בני 15-16 סביר להניח שנגיע לקצה כלשהו של התפרקות לפני שנקפוץ בשלב התפתחות אל תוך הבנייה...

ג. 2 לאן פני?

בעוד האנושות נמצאת כרגע בשביעון השלישי להתפתחותה, פתחתי אני את העבודה בתמונה שלי מתוך השביעון הרביעי. בשביעון הרביעי, כאמור, מתחיל האדם לבחור את השייכות שלו מתוך תודעה ומוצא אותה מתוך שיוך לתחומי עניין, אינטרסים כלכליים ומקצועיים. בעצם בפעם הראשונה מול זרם התורשה, שקנה לו את השיוך הלאומי, מתעורר האדם לבחירה שיש לו. אפשר לומר כי כאן נמצאת ראשית הבחירה של האדם שתוצאותיה יבואו לידי ביטוי באיניקרנציה הבאה שלו.

השביעון הרביעי, על התלבטויותיי, בתחילתו הביא אצלי בחירה ברורה של שייכות. בחרתי בתודעה בהירה לגבי ההשתייכות הלאומית שלי. החלטתי שאני חלק מהמדינה, שגורלי קשור בה ושאני לא עוזב לשום מקום. מהו הכוח שהחזיק אותי קשה לי להסביר. אני חושב שאפשר להסביר את זה בקשר שלי למשפחה, לאדמה, לשפה, לשירים ברדיו, לחברים ואפילו למשחקים של מכבי תל אביב. אם אני מעלה את זה מהרגש למחשבה, אפשר גם לומר שאני קשור למקום הזה דווקא בגלל שהוא מביא את שאלות השייכות ושאלות המבנה החברתי לקצה. יש כאן גיוגל חברתי עם אין ספור מינים אנדמיים. הדבר יכול להוביל, כאמור לשני קצוות – התפוררות כאוטית או הפריה ועושר נדירים. אני לא יודע לאן זה ילך אבל אני יודע שאני רוצה להיות חלק מזה. כך או כך, בשביעון החמישי לחיי כבר לא התלבטתי בשייכות שלי אלא רק בדרך שבה אני רוצה להיות שייך, למקום הכאוטי הזה - מהו חלקי? מה תפקידי?

אני כותב את השורות האלה בערב יום הזיכרון תש"ע. ושוב כנראה שאין מקריות בעניין. האמת צריכה להיכתב. התחלתי את העבודה הזו עם שאלת שייכות לאומית אבל בשעה שאני כותב שורות אלה נדמה לי שהמעגל הלאומי הוא בומבסטי ורחוק מדי עבורי. אני מבין בהבנה צלולה כרגע, שכל מה שיש לי לעשות זה לעשות את הטוב ביותר בחלקת האלוהים הקטנה שלי. השאלות הגדולות של הלאומיות נראות לי גדולות. כל שאני מבקש הוא למצוא את הקהילה בה אוכל להפיג את בדידותי ובדידות משפחתי ולהוסיף קצת טוב ואהבה לעולם. לפחות כפי שאני מבין כרגע, יש בכך די והותר לי, למדינה בה אני חי ולעולמנו.

"...אם רק תשאירו לי גינה

לגדל כמה עצים,

להרגיש את הירוק

את האישה והילדים..."

מיקי גבריאלוב

חלק ד': מחשבות על העבודה – מה עברתי כאן?

בחירת הנושא לעבודה היתה לא קלה. אי שם בראשית החורף בזמנים בהם החשיבה אמורה להיות מחודדת חשתי אני בערפילים וסערות. יש לי נטייה לברוח לנושאים פילוסופיים מדי, שאינם נוגעים בחיים. חיפשתי, חיפשתי, התבלבלתי ובסוף בחרתי בלאומיות. קיוויתי שאני מוצא בכך את שביל הזהב שבין נושא שאני מכיר, עוסק בהוראתו ואוכל להתמודד איתו לבין נושא, שבאמת אוכל ללמוד ממנו משהו ולהעמיק בו. לא ידעתי עדיין לאן העבודה תוליך ומהי השאלה. כמה פעמים ניסיתי לשנות את הנושא ושאלת המחקר אף היא שונתה עוד לפני שהצגתי את הנושא לפני הכיתה וגם לאחריו.

תקופה ארוכה היה לי קשה לפנות את עצמי לשלב המחקרי של העבודה. היה לי עומס של עיסוקים השנה אבל מעבר לזה, הרגשתי גם שאני מתמודד עם כל כך הרבה דברים חדשים, שאני לא יכול לגייס כוחות לתוך תהליך של מחקר. לנגד עיני עמדה תמונה של מאבק עם כתבי שטיינר ומסע ייסורים עד שאני מוצא את המאמר המתאים. מה ששינה את התמונה היתה התמיכה של החברים מהקבוצה וגם העובדה שראיתי שגם היתר, על אף הקשיים, מצליחים להתמודד עם המשימה.

למעשה עד תחילת כתיבת העבודה היו בי חששות לגבי היכולת שלי להתמודד שוב עם מחקר מהסוג האקדמי אך תחילת הכתיבה שיחררה אצלי את הכוחות שנשאו אותי עד הסוף. התחלתי מתוך עולמי הפנימי, ניסיתי להתבונן על עצמי ומשם הכל זרם. זרם עד כדי כך שכשעברתי להתבוננות ההיסטורית העדפתי להישאר במקומות שאני מכיר ולא יצאתי לחפש דברים חדשים. דחיפה של קובי אפשרה לי להיכנס לתוך האיזוטריקה ההתפתחותית של שטיינר והשלימה מבחינתי את התמונה.

בסופו של דבר הבנתי במהלך העבודה, כי השאלה המרכזית שעומדת בתוכי היום היא שאלה של **שייכות**. גם אני, ממש כמו נער ובעצם כמו האנושות כולה כיום, שואל את עצמי לאן אני שייך? עד כמה אני מוכן להתמסר ולהיות מגוף חברתי ולחילופין עד כמה אני שומר על המרחב האינדיווידואלי שלי? מהם המעגלים בהם אני בוחר להיות מעורב? מתי אני נעצר-במשפחה? בקהילה? במדינה? בעולם?

המענה שאני יכול לתת לשאלות האלה בעקבות העבודה הוא מעט בנאלי אבל הוא אמיתי. אני חושב שבעזרת עבודה משמעותית בקהילה הדברים מחלחלים עד הפלנטות הרחוקות ביותר. במובן הרחב יותר, במקום שהשאלה פוגשת את המבנים החברתיים הגדולים, את מדינות הלאום, קשה לי מאוד להכיל את התמונות. הן מעט גדולות עבורי.

העבודה "הכריחה" אותי להתמודד עם תכנים ומושגים שפגשתי בארבעת השנים של הסמינר בכוחות עצמי. לא פעם מצאתי את עצמי הולך לקלסר בו תייקתי את השיעורים מארבעת השנים, מנסה שוב להבין "התפתחות התודעה", "קארמה" או "תהליכי החיים" ואחר כך חוצב בתוכי את הבנת התמונות והמושגים האלה מחדש.

אני חושב שלא גיליתי לעולם משהו חדש בעבודה אבל הרווחתי התבוננות על תהליך התפתחותי, על תהליך היווצרות של מבנים חברתיים אצל האדם. ההתבוננות הזו הביאה בשבילי משהו מרגיע, עשיר, משהו שהיתה בו נשימה עם הרבה חמצן. היתה לי הזדמנות להסתכל על החיים שלי ולראות איך בעצם במקומות שהרגשתי מתוסכל או חסר ישע ולחילופין שיכור מכוח או מהברקות רגעיות, בעצם פעלו עלי כוחות שפועלים על האדם כחלק מתהליך התפתחות. אני חושב שמה שהרווחתי בעיקר זה את השאיפה לנסות להיות ערני ולזהות את הכוחות האלה בעולם כדי שאוכל להיעזר בהם ולא להתנגד להם, כמו גולש גלים מנוסה, שיודע לזהות את הגל שיוכל לשאת אותו בכוחות המדויקים ביותר.

בעצם כתבתי את העבודה מחדש שלוש פעמים בכל פעם הרגשתי שהעמקתי עוד. עכשיו, ברגעים אלה של סיום, נדמה לי כי לא ממש משנה הנושא אותו הייתי בוחר בתחילת הדרך, משום שבסופו של דבר הייתי מגיע לאותו המקום, שהרי ההסתכלות פנימה מובילה אל השלם והשלם הוא אחד גם אם הוא מפוצל להרבה חלקים נפרדים.

תודות

אני שמח שהצלחתי בסוף של דבר להגיש את העבודה.

אני מודה לחברים (צביקה – על הספר ועל סגנון החיים, ניקול – על הטירוף, שלי – על העקביות והדחיפה, עדי – על האמונה והצחוק, ירון – על זה שהוא כזה מדהים, אילנה – על המרכז ועל הכוחות בכל עת)

אני מודה לקובי, שאני חב לו כל כך הרבה שעות בהקשר של העבודה הזו וגם מעבר ואין לי בכלל דרך להודות לו.

אני מודה לרון על שהקים את הסמינר.

אני מודה לרינה האהובה שהתחנתה עם מישהו קצת מטורף.

ואני מודה לכוחות שנשאו אותי עד לכאן.

מקורות

שטיינר ר. עיקרי הבעיה החברתית ופתרונה: הגוף החברתי התלת אברי, תרגום: בן ציון
בנו וולקוביץ 1992, Dornach Schwiz, 1919.

קורס התפתחות, קובי טוך, סמינר תיכון ולדורף ר"ג, תש"ע

Steiner R. "The Karma of Untruthfulness Volume Two", lecture 16, Dornach
1917.